

Михайло Сеньків –
доктор історичних наук,
професор кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені І. Франка

Боротьба Української повстанської армії проти колективізації західноукраїнського села (1944–1952 рр.)

Показано, що найбільш гострою формою боротьби селянства проти колективізації була їх участь у збройних формуваннях УПА, куди селяни масово вступали, створюючи її соціальну базу. Проаналізовано форми, методи та засоби боротьби Української повстанської армії проти колективізації західноукраїнського села.

Ключові слова: західноукраїнське селянство, боротьба, колективізація, депортації, збройні формування ОУН–УПА.

Постановка наукової проблеми та її значення. У 2-й половині 40 – на початку 50-х рр. ХХ ст. тоталітарний режим здійснив насильницьку колективізацію в західноукраїнському селі, яка супроводжувалася жорстокістю і депортаціями населення у віддалені регіони СРСР. Сотні тисяч селян були відчужені від приватної власності. У жертву сталінській доктрині соціалізму було принесено долі багатьох невинних людей, знищено одвічний селянський уклад. Саме ці обставини та непрості проблеми пошуків українським народом шляхів виходу з гострої і тривалої соціально-економічної, політичної, морально-духовної кризи актуалізують потребу дослідження першопричин і наслідків колективізації.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. За роки незалежності України опубліковано праці В. Барана [2], А. Кентія [19], Ю. Киричука [21], О. Ленартовича [23], А. Русначенка [35], Б. Яроша [51], колективну монографію «Історія українського селянства» [18] та інші, які висвітлюють соціально-політичні процеси 40 – поч. 50-х рр. ХХ ст. у західному регіоні України. Зокрема, О. Ленартович показує складний процес насадження нової системи господарювання на селі. Ю. Киричук аналізує боротьбу ОУН–УПА проти комунізації краю. Б. Ярош досліджує перебіг утвердження антигуманних засад влади. А. Русначенко розкриває боротьбу українського, білоруського та прибалтійських народів проти тоталітарного режиму. Однак спротив селянства, зокрема УПА, колективізації західноукраїнського села розкрито в них побіжно.

Метою статті є розкрити форми, методи та засоби боротьби Української повстанської армії проти колективізації західноукраїнського села.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Колгоспний лад не відповідав інтересам селянства. Селяни не могли змиритися з утратою землі, власності, не бажали стати наймитами держави. Тим більше, що мали наочний приклад життя колгоспників Східної України, які 1946–1947 рр. переживали черговий голод. Тому західноукраїнське селянство чинило впертий спротив колективізації. Насильницькі методи її здійснення ще більше посилювали опір селян свавіллю радянської влади.

Найбільш гострою формою боротьби селянства проти колективізації була їх участь у формуваннях УПА. Селяни масово вступали до УПА, створюючи її соціальну базу. У доповідній записці на ім'я секретаря ЦК КП(б)У О. Кириченка вказувалося, що в «бандах» ОУН–УПА перебувають понад 200 жителів села Мокротин Нестеровського району, 54 – з села Бобятин Сокальського, 42 – з села Бубнів Краковецького району Львівської області. У загонах УПА боролися 84 жителі села Синевидне-Верхнє Сколівського району Львівської області, 40 – із села Старі Стрілища Новострільківського району Дрогобицької області [51, с. 66–67]. Подібна картина була у багатьох селах Західної України.

За підрахунками Одеського інституту політології та управління, з кожних 1285 вояків УПА 76,6 % складали селяни, 18,2 – робітники, 4,2 – інтелігенти [23, с. 83]. Про соціальну приналежність учасників УПА свідчать матеріали Станіславської області. Із 416 засуджених молодих учасників в ОУН–УПА 28 були з сімей заможних селян, 150 – із середняків, майже 30 – бідняки [38, с. 578].

Селяни зі зброєю в руках намагалися не допустити колективізації, помститися за репресованих радянською владою родичів та близьких, краян. УПА була армією самооборони селянства від посягань на їхню власність, життя, національну і людську гідність. Повстанський рух мав чітко виражений національно-визвольний характер. Він був волевиявленням селянства до державотворення українського народу, що віками визрівало в його свідомості.

Програмні засади повстанців загалом, у тому числі в аграрній сфері було викладено у декларації «За що бореться Українська Повстанська Армія?» датованій 1943 р. У ній сформульовано мету визвольного руху – побудова соборної самостійної держави, повалення радянської імперії, знищення колоніального гніту народів. Вагоме місце у програмному документі УПА відводилось аграрному питанню. Передбачалась безкоштовна передача селянам поміщицьких і монастирських земель, захищалася трудова приватна власність, розвиток вільного підприємництва і кооперації. Селянин-одноосібник мав стати основним виробником сільськогосподарської продукції, а за майновим станом це мав бути міцний, самодостатній господар [17, с. 270].

У декларації стверджувалося, що національно-визвольний рух виступає «за знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська народна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься індивідуальне користування землею, в залежності від волі селян» [17, с. 270].

Селяни бачили в повстанцях своїх захисників, надавали їм допомогу їжею, одягом, грішми, схованками, розвідувальною інформацією. Наприклад, с. Почапи Золочівського району Львівської області мало всього 140 дворів, але у ньому було збудовано 70 упівських криївок [21, с. 93]. У селах Дуб'є, Котелобичі, Пониква цієї ж області криївки припадали на кожний четвертий селянський двір [38, с. 212].

Повстанцям допомагали навіть діти. Пастухи 9–12-річного віку з с. Грабівці у Карпатах повідомляли повстанців про наближення карателів співом коломиїок [3, с. 58; 21, с. 193]. У донесенні секретаря Дрогобицького обкому партії Олексенка секретареві ЦК КП(б)У Мельникову від 8 травня 1950 р. говорилося: «Жителі Старо-Стрільчанської сільської ради надають матеріальну підтримку бандитсько-оунівському підпіллю, забезпечують їх схованками» [45, арк. 7].

Про широку підтримку селянством повстанського руху свідчило і те, що навіть частина місцевого радянського активу сприяла національному руху. Так, на Волині голова Охлопівської сільської ради А. Возний, голова Рачинської сільської ради І. Пилипюк мали зв'язки з упівцями й активно допомагали їм. Голова сільської ради села Княже А. Корній, проводячи підписку на позику четвертої сталінської п'ятирічки, водночас зібрав гроші для повстанців і сам пожертвував 5 тис. карбованців [5, с. 67].

Розмірковуючи про причини невдалого проведення операцій проти збройних формувань ОУН–УПА, командувач Прикарпатським військовим округом А. Єременко говорив про селян таке: «У всіх кампаніях, які ми проводили, вони нам своїми діями палки в колеса вставляють» [7, арк. 96].

У боротьбі проти колективізації ОУН та УПА надавали всебічну допомогу селянству. Вони стимулювали її власними бойовими та політичними акціями. Восени 1947 р. завдяки діям підрозділів УПА 500 тис. селян зуміли ухилитися від примусового виселення до Сибіру [30, с. 178].

УПА та підпілля ОУН вели широку агітаційно-пропагандистську роботу. В документі національного підпілля за 1946 р. підкреслювалося: «У зв'язку з переходом на нові методи підпільної роботи визначити основний зміст діяльності кадрів: політпропаганду, навчальну і виховну роботу. Бойові акції звузити по можливості до мінімуму» [8, арк. 1].

З огляду на це докладалися неабиякі зусилля для організації ефективної агітаційно-пропагандистської роботи, спрямованої проти комунізації села. Крайові, окружні, надрайонні, районні, станичні осередки пропаганди видавали та розповсюджували брошури, журнали, газети, листівки, заклики, звернення, карикатури, проводили вишколи, мітинги, збори, гутірки тощо.

Мітинги і збори організовували, зокрема, під час відвідування, переходу підвідділів УПА через села. У секретному донесенні секретареві Львівського обкому КП(б)У Грушецькому повідомлялося про мітинг селян, організований вояками УПА: « 12 квітня 1945 року о 18 годині вечора в село Кугаїв нашого району (колишнього Сокільницького. – М. С.) прибула група банди українських націоналістів у кількості 40–50 чоловік. Ця банда оточила село, збрала селян біля сільради, де провела мітинг... виступаючі розповідали селянам про боротьбу, яку вони ведуть проти більшовиків, про власні втрати» [14, арк. 21]

Повстанці провели мітинги у селах Криве, Немилів, Павлів, Нестаничі, Андріївка, Розжалів Радехівського району Львівської області, Брониця й Унятичі Підбузького району Дрогобицької області, с. Буківна Тлумацького району Станіславської області та в багатьох інших. Селян налаштовували на боротьбу проти радянзації краю, зокрема колективізації [36, с. 204].

З літа 1947 р. антиколгоспна пропаганда активізується з новою силою, що було пов'язано з переходом радянської влади до суцільної колективізації. У червні цього року масового розповсюдження набрала листівка, яка закликала селян до солідарності на протиколгоспному фронті: «Брати-селяни! Можна не сумніватися в тому, що всі намагання більшовицько-російських катів завести колгоспну панщину і на ЗУЗ закінчатися провалом, коли Ви і надалі будете рішуче протиставляти всім цим намаганням, з цілковитим недовір'ям ставитися до брехні про колгоспний “рай” і не піддаватися ніяким ворожим застрашуванням і погрозам» [35, с. 360].

Повстанці роз'яснювали селянам, що «не для вашого добра, а для збільшення горя у Вашому і так вже нелегкому житті намагаються російські загарбники запрягати Вас у тяжке ярмо. Вони хочуть запрягати Вас у це ярмо для того, щоб змусити Вас і дітей Ваших зі всіх сил аж до загину працювати не для себе і свого народу, а для цих сталінських більшовицьких розбійників. Вони хочуть, щоб кожний вирощений Вами сніп збіжжя, кожний кілограм картоплі і кожна в'язка соломи були не Вашими, а їхніми. Вони хочуть, позбавляючи Вас і все українське населення власних матеріальних засобів, хліба і т. ін. цілком знищити революційно-визвольний рух нашого народу...» [42, арк. 69].

Промовистою була листівка УПА «Організаторам і членам ініціативних груп і правління колгоспів». Її автори вказували, що колгоспи несуть селянам голодну смерть. Тому організаторів колгоспів попереджали і наказували відступитись від ініціативних груп і участі в правліннях уже створених колгоспів [44, арк. 7].

У зверненнях, листівках, підпільних часописах, брошурах, карикатурах учасники національно-визвольної боротьби закликали селян активно чинити опір утворенню колгоспів. У листівці «Геть сталінські колгоспи!», знайденій у мешканця села Мишів Іванчівського району Волинської області В. Рябова, розповідалося про голод у Східній Україні та про неперспективність колгоспної системи, містився заклик до боротьби з нею [23, с. 101].

Листівку «Геть, грабіжники!» енкаведисти вилучили в жителя села Борохів цієї ж області В. Гаврилюка, яку він розповсюджував у селі Теремно, біля Луцька [23, с. 101]. У листівці ОУН «Селяни західних областей України» зазначалось: «Хай будуть відстрашуючим прикладом для Вас оті “басараби”, що покійно без спротиву і боротьби, далися ограбити більшовицькій ненажері і допустили у свої заможні села голод, а тепер залляли Ваші села, жебраючи» [21, с. 222]. Одночасно підпілля випустило кілька звернень, інструкцій та вказівок до корінного населення, щоб воно допомагало своїм братам зі Сходу. Зокрема, УГВР видала відозву до українців західних областей, у якій закликала надавати якомога більшу допомогу голодуючим братам зі Східної України [30, с. 174].

За завданням боївки ОУН у с. Ямниця Станіславської області діяла група з 13 осіб на чолі з Анастасією Савчак, яка вела антиколгоспну агітацію. У хатах А. Зуб'яка, А. Вербицького проводилися нелегальні збори селян. 25 листопада 1949 р. с. Ямниця відвідав М. Хрущов, який закликав селян створити колгосп. Більшість не підтримала його, заявивши, що за будь-яких обставинах до колгоспу не вступить [38, с. 753].

Особливу увагу упівці приділяли антиколгоспній пропаганді серед переселенців із Забужжя. Повстанська листівка гласила: «Переселенці! Сталін за допомогою своїх польських агентів виганяє Вас з рідних хат! Він хоче, щоб Ви тут працювали на нього! Він хоче загнати Вас до колгоспів! Не йдіть до колгоспів! Саботуйте сталінську п'ятирічку! Хай живе УПА! Хай живе ОУН» [21, с. 227]. У відозві

ОУН до українців Холмщини, Надсяння і Лемківщини наголошувалося: «Сталінські окупанти, кинувши Вас на дно людської нужди, намагаються використати Ваше важке становище. Вони затягують Вас до колгоспів. Не дозвольте до кінця знущатися над собою. Сталінські колгоспи – це нова форма панщини, придумана Сталіним для якнайбільшого, повнішого грабежу селян. Колгоспи – це кріпацька праця, нужда і голод. Не дайте затягнути на себе колгоспне ярмо!» [44, арк. 31–32].

У зв'язку з розгортанням насильницької колективізації повстанці на початку 1949 р. надрукували брошуру, в якій надихали селян і надалі активно чинити опір утворенню колгоспів. «УПА і революційне підпілля, – вказувалося в документі, – широко підтримують західньо-українське селянство в його боротьбі проти більшовицької колективізаційної акції. Саме завдяки цій підтримці західньо-українське селянство до сьогодні ще не сколективізоване. Свою боротьбу проти колгоспної системи в Україні український визвольно-революційний рух веде під гаслом: «Геть колгоспи! Земля селянам» [40, с. 334].

У 1950 р. П. Полтава в брошурі «Хто такі бандерівці та за що вони борються» писав: «Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів тому, що вони в колгоспах запрягають жінок до борін, заставляють їх носити на плечах гній на колгоспні поля, засуджують колгоспників до багаторічного ув'язнення за кілька колосків, що їх вони відважуються зірвати, щоб рятуватися від голодної смерті, тому, що більшовицькі експлуататори цілком грабують колгоспників з продуктів їхньої праці, виплачуючи їм по 200 грамів хліба за трудовень, тому, що вони зіпхнули українське колгоспне селянство на дно нужди і страждань» [33, с. 435].

Збройне підпілля підготувало і випустило твір «Колгоспне рабство», який належав перу В. Кука. Автор на основі конкретних фактів і цифр показав, що трудовень – підступна і тяжка форма експлуатації селянства. Проаналізував різні побори із колгоспників на користь держави, показав організацію підневільної праці на селі. Порівнявши життєвий рівень колгоспника і колишнього поміщицького наймита, прийшов до висновку, що радянська влада перетворила селянина в підневільного раба [35, с. 370].

Про розмах агітаційно-пропагандистської роботи повстанців свідчить те, що в 1947–1950 рр. органи держбезпеки знищили 15 підпільних друкарень, вилучили 200 тис. листівок і брошур. Протягом 1944–1950-х рр. лише на Дрогобищині діяло більше 10 підпільних друкарень. Особливо плідно працювала друкарня УПА у с. Медвежа, яку скеровував колишній дрогобицький гімназист Левко Грушак [39, с. 182–183].

Агітаційно-пропагандистська робота повстанців сприяла розпаду багатьох колгоспів. У с. Ременові Новояричівського району Львівської області, що характеризувалося високою національною свідомістю ще за часів польської окупації, органи радянської влади шляхом насилля утворили колгосп. Розгорнута антиколгоспна агітація закликала селян не усуспільнювати інвентар, тяглову худобу, насіння, не виходити на роботу. Результат не забарився – колгосп розпався. Подібне спостерігалося в селах Запитів, Підліски, Пікуловичі, Борщовичі Львівської області [10, арк. 117–118].

Селяни сіл Рахиня, Біляїв, Тростянець Долинського району Станіславської області, «знаходячись під впливом оунівського підпілля, – вказувалося в партійному документі, – стали саботувати заходи районних організацій, забирати коней, ховати інвентар і посівний матеріал, втікати із сіл під час появи районних працівників» [26, с. 405].

Дії організаторів та активістів колгоспного будівництва, зокрема енкаведистів, партійно-комсомольських та радянських працівників, УПА та підпілля ОУН кваліфікували як зраду Україні, а тому їх карали. «У нашій боротьбі ми, бандерівці, – писав Петро Полтава, – виступаємо тільки проти большевицьких імперіалістів, тобто проти партійної верхівки та всіх тих елементів, незалежно від їхнього соціального і національного походження, які цій верхівці вірно служать. Це підла брехня, що ми стріляємо всіх советських людей без розбору. Проти советських народних мас ми не боремося. Про це можуть посвідчити тисячі советських людей – советських колгоспників, робітників та інтелігентів, з якими ми зустрічалися, розмовляли, яким ми передавали нашу літературу. Про це можуть посвідчити тисячі голодуючих, яким ми допомагали, чим тільки могли. Ми знищуємо тільки керівних представників партії, МВД і МГБ і всі ті вислужницькі, продажні елементи, які активно виступають проти нашого руху і вороже відносяться до українського народу» [33, с. 441–442].

У лютому 1945 р. боївка сотника Хаби біля с. Щуровичі Лопатинського району Львівської області розгромила винищувальний загін, сформований з партійно-радянського активу й енкаведистів.

Історичні студії

Було знищено секретаря Лопатинського райкому партії Маланчука, інструктора Львівського обкому Якименка, начальника райвідділу НКВС Ткаченка та ін. 7 квітня 1945 р. в с. Кукільники Букачівського району повстанці ліквідували опергрупу Станіславського обласного управління НКВС [24, с. 32–33].

1 серпня 1945 р. біля с. Седлиці Коржівського району Ровенської області вояки УПА розгромили групу радянсько-партійного активу. На Станіславщині було знищено: начальника Заболотівського РВ НКДБ Белянува й оперуповноваженого Булмаку, начальника Рогатинського РВ НКДБ Амосова й оперуповноваженого НКДБ Авсюкова; на Волині – секретаря Любешівського райкому партії Ісяя, начальника РВ НКДБ Ірамова. 13 листопада повстанці захопили районний центр Пробижна Тернопільської області, знищили будинки райкому партії, НКДБ, військкомату, вбили 13 і поранили 17 партійно-радянських працівників [24, с. 33; 38, с. 360–362].

13 травня 1945 р. о 6 годині вечора на дорозі між селами Біличі і Стрельбичі Старосамбірського району Дрогобицької області загін бандерівців із засідки розстріляв валку з шести підвод агітаторів райкому партії, які в неділю виїжджали у згадані села для організації державної позики. Було вбито 26 осіб. Групу очолював перший секретар райкому партії В. Нудьга. Серед убитих були райпрокурор П. Степанов, оперуповноважений райвідділу НКДБ М. Авдієв, оперуповноважений відділу НКВС І. Лунін, дві вчительки, працівники райвійськкомату, редакції райгазети, працівники інших районних установ [27, с. 73].

Це викликало лють у партійно-радянського керівництва. Микита Хрущов у вузькому колі цинічно заявляв: «Комуністи, які не зуміли згуртувати навколо себе актив, не можуть захистити своє життя і гинуть, – чорт з ними, туди їм і дорога» [43, арк. 369].

Повстанці карали партійно-радянських активістів, насамперед, за жорстоке ставлення до селян під час організації колгоспів. У с. Волошиново Старосамбірського району Дрогобицької області, коли шість озброєних активістів із районної адміністрації погрозами, шантажем, побиттям примушували селян підписати заяви про вступ до колгоспу, підрозділ УПА раптово прийшов на допомогу. Під час бою двох організаторів колгоспу було вбито. У с. Кобло підпільники вбили дільничного міліціонера, заступника Старосамбірського райвідділу міліції Чорного, голову колгоспу, які репресивними методами хотіли завершити суцільну колективізацію села [29, с. 175, 177].

Численні документи свідчать, що до весни 1945 р. співробітництво громадянина з «советами» тягнуло за собою небезпеку покарання на смерть не тільки особисто, а й усієї сім'ї, в тому числі малолітніх дітей. Пізніше у документах ОУН, УПА появились однозначні вказівки на те, що за співробітництво з більшовиками покарання зазнає лише «сексот». Так само не дозволялося карати членів сімей «яструбків». Однак спорадичні випадки помсти над членами сімей осіб, які йшли на співробітництво з радянським режимом, спостерігалися і пізніше [27, с. 70].

У селах Витилівка Кіцманського району Чернівецької області, Тростянець Миколаївського району Дрогобицької, Присівці Зборівського району Тернопільської області упівці знищили «сільських активістів», які насиллям примушували селян вступити до колгоспу. 14 лютого 1948 р. було задушено голову сільської ради с. Гніздечне Великоборківського району Тернопільської області Ганну Котович – активного організатора місцевого колгоспу. На грудях їй повісили плакат: «За насильницьку колективізацію карає народ» [35, с. 361].

Інколи з метою залякування інших убивства керівників колгоспів чинилися з особливою жорстокістю. 31 серпня 1949 р. СБ «Батюшки» вивела в ліс між селами Гута і Малі Голоби голову колгоспу с. Іваномисль Камінь-Каширського району Волинської області І. Приймака і жорстоко замордували. Його кололи ножами, відрубали ногу, після чого спалили ще живим на багатті [1, с. 214]. На Ровенщині були факти, коли упівці відрубували праву руку тим, хто написав заяву до колгоспу. Так, жителям с. Лоповище Млинівського району С. Антонюку і Д. Малисевичу учасники СБ С. Скоропадського (Щита) відрубали праву руку [1, с. 214].

Улітку 1948 р. вояки УПА на Волині спалили колгоспні приміщення у селах: Первіччя і Городище Луківського району, Гупали і Запілля Любомльського, Потапи Головнівського, Ратно, Бузаки, Хогишево, Черч, Височно і Прохід Ратнівського, Синово, Залишани і Мізово Старовижівського, Тоболи і Ворокомля Камінь-Каширського районів. У травні-червні 1948 р. подібну

акцію проведено у Львівській області. У вересні 1948 р. спалено колгоспні будівлі у селах Головнеці, Козярі, Сухівці, Шильняки, Галинці Малі Чернівецької області [20, с. 48–49].

Щодо багатьох сільських активістів повстанці діяли виважено, часто попереджали їх. Як правило, цим громадянам підкидали листівки такого змісту: «Нам, українським повстанцям, є відомо, що Ви зістали завербовані органами МВД–МГБ до підлої донощицької роботи на шкоду українського народу. Віримо, що у Вас є ще почуття любові до свого народу, а до донощицької роботи Вас змушено. Порвіть свої зв'язки з кровожадними МВД–МГБ! Покиньте свою підлу роботу, бо в противному разі чекає Вас заслужена смерть з рук Вашого народу» [24, с. 352–353].

У червні 1947 р. упівці масово розповсюджували листівки, в яких закликали сільських активістів стати осторонь колгоспного будівництва. Той, хто цього не зробить, застерігалось в одній із них, вважатиметься злочинцем і тому буде знищеним. Так робили неодноразово. Якщо ці засоби впливу не приносили результатів, проводили каральні акції.

Протягом 1946 р. в західних областях України проведено 2598 заходів, спрямованих, основному, проти колгоспного будівництва, а в січні-жовтні 1947 р. – 1320 [28, с. 118]. П. Мірчук стверджує, в західних областях України 1948 р. повстанцями було проведено сто протиколгоспних акцій [30, с. 183, 185]. За даними дослідника А. Кентія, тільки в серпні-грудні 1948 р. упівці здійснили 155 нападів на колгоспи з метою нищення сільськогосподарського реманенту, приміщень та іншого майна [19, с. 54–55]. Усе це, з одного боку, стримувало проведення примусової колективізації, а з іншого – завдавало страждань багатьом людям, які ставали жертвами протиборства.

Компартійна статистика стверджує, що під час збройних акцій УПА та підпілля ОУН, спрямованих передусім проти репресивного апарату радянської влади – військ НКВС та активістів колгоспного будівництва, – загинуло близько 30 тис. громадян і до 20 тис. військовослужбовців, міліціонерів, прикордонників, у тому числі 30 секретарів райкомів, 32 голови й заступники голів райвиконкомів, 37 секретарів комсомолу, 267 керівників колгоспів, 1454 голови сільських рад [32, с. 337; 31, с. 166].

Однак аналіз багатьох документів засвідчує, що значну частину цих вбивств здійснили самі енкаведисти, приписуючи їх воякам УПА та підпіллю ОУН з метою дискредитації національно-визвольного руху. З лютим садизмом жертвам виривали серце і ніздрі, виколювали очі, випікали на обличчі тавро, гвалтували. Так, 14 травня 1946 р. начальник Журавнівського райвідділу МВС Дрогобицької області капітан Федоров і лейтенант Сільченко заарештували підозрюваного у приналежності до ОУН завідувача райземвідділом П. Яцишина. Після страшних катувань його вбили, а понівечене тіло кинули у Дністер [24, с. 35].

Начальник Поморянського РВ МДБ Львівської області Шабатура та старший уповноважений РВ МВС Заседкін разом із підручними затримали невинних жителів с. Болотня Д. Чепика, М. Чепика, І. Лісовського, Д. Іванківа, М. Олексіва. У доповідній записці інструктора відділу ЦК партії від 24 грудня 1946 р. відзначалося, що вони були піддані жорстоким допитам. Не отримавши потрібних результатів, оперативники на чолі з начальником РВ МДБ Шабатурою змовилися вивести затриманих за село і там розстріляли. Обласному начальству повідомили, що було зіткнення з бандою, внаслідок якого їх убито. Насправді ж цих людей – вивезли за село, де жорстоко допитували, катували, а потім розстріляли [24, с. 36].

Старший уповноважений Славського райвідділу МВС Доля викликав до себе на допит арештованого Василя Дем'яна. Побив його майже до смерті, потім за вказівкою начальства заступник райвідділу Зиряннов вивіз В. Дем'яна за три кілометри від Славська, розстріляв, а тіло викинув у криницю [27, с. 86].

Оперуповноважений Печеніженського РВ МВС Станіславської області Задумін і лейтенант Манохін заарештували селянина Бритвака, знущалися з нього, поки не вбили. Труп завалили камінням і присипали снігом на околиці с. Сливков. Співробітники Солотвинського райвідділу НКВС Яценко і Кудрявцев під час облави вбили розвідницю УПА С. Боголовець, тіло кинули в криницю. У селах Далява, Гаї Верхні Гаї Нижні Дрогобицької області енкаведисти на чолі з Кружаловим убивали мирних жителів. При вбитих залишали зброю та антирадянські листівки [24, с. 36].

Колгоспи як складова частина адміністративно-командної економіки об'єктивно сприяли «підриву» колективного господарства. Партійно-радянська та господарська бюрократія розкрадала «колективну» власність. У колгоспах Більшевецького, Перегінського й Отинянського районів

Історичні студії

Станіславської області було розкрадено велику частину врожаю [34, с. 298]. І все це більшовицька влада приписувала національно-патріотичним силам, про що красномовно свідчить цей компартійний документ. «Ворожі елементи, – відзначав пленум Чернівецького обкому КП(б)У в квітні 1950 р., – не сидять без діла, вони перейшли від методу відкритих дій до методу скритої боротьби. Через втрату збройних кадрів керівники банд дали наказ перейти до форми боротьби в легальних умовах, проникати в керівництво колгоспів, сільські Ради, комсомольські організації і т.п.» [16, арк. 77]

Аналіз багатьох документів свідчить, що з 1950 р. антиколгоспні акції національного підпілля дещо видозмінилися. Призупинились убивства колгоспних активістів, різко зменшилась кількість диверсійних актів, спрямованих на знищення майна колективних господарств. Антиколгоспна лінія підпілля виражалась в організації «тихого саботажу», тобто небажанні селян сумлінно працювати тощо. Інколи ще траплялися відкриті виступи. Так, 24 лютого 1950 р. в Краснянському районі Львівської області швидко поширилась чутка про початок світової війни. В результаті цього жителі сіл Куткір і Безбруди розтягнули колгоспне майно по домівках [36, с. 209].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, Українська повстанська армія чинили впертий спротив утвердженню колгоспного ладу. Не придушивши національно-визвольного руху, більшовицька влада неспроможна була перейти до суцільної колективізації села, в якому проживала абсолютна більшість населення краю. Однак сили були нерівні. До початку 1950-х рр. велика кількість бійців і старшин УПА загинули. Боротьба пішла на спад, але не припинялася. Всупереч волі селян тоталітарний режим за допомогою карально-репресивних органів утвердив антинародний колгоспний лад, що спричинив деградацію сільськогосподарського виробництва, знищив одвічний селянський уклад, побут, традиції, культуру, християнську мораль.

Джерела та література

1. Антонюк Я. Протидія СБ ОУН (б) «суцільній колективізації» Волині та Полісся (1947–1949 рр.) / Я. Антонюк // Нац. ун-т «Остроз. акад.» Серія «Історичні науки». Вип. 17. – Острог : Вид-во нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2011. – С. 211–219.
2. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991) / В. Баран. – К. : Ін-т українознавства НАНУ, 2003. – 670 с.
3. Дем'ян Г. Гуцульщина у визвольній боротьбі ОУН–УПА / Г Дем'ян // Визвольний шлях. – Лондон, 2000. – № 8. – С.56–65.
4. Державний архів Волинської області, ф. П. 1, оп. 3, спр. 1162.
5. Державний архів Івано-Франківської області, ф. П. 1, оп. 5, спр. 1.
6. Державний архів Львівської області, ф. П. 3, оп. 3, спр. 2.
7. Там само, оп. 1, спр. 408.
8. Там само, оп. 3, спр. 113.
9. Там само, спр. 113.
10. Там само, спр. 268.
11. Там само, спр. 304.
12. Там само, спр. 441.
13. Там само, спр. 473.
14. Там само, оп. 1, спр. 222.
15. Там само, оп. 2, спр. 220.
16. Державний архів Чернівецької області, ф. П.-1, оп. 2, спр. 1213.
17. За що бореться Українська Повстанська Армія (УПА)? // Мірчук П. П. Українська повстанська армія. 1942–1952 рр. : документи і матеріали / П. Мірчук. – Львів : Просвіта, 1991. – С. 269–272.
18. Історія українського селянства: нариси в 2 т. – Т. 2 / під. ред. В. Смолія. – К. : Наук. думка, 2006. – 635 с.
19. Кентій А. Нариси боротьби ОУН–УПА в 1946–1956 рр. / А. Кентій. – К. : [б. в.], 1999. – 110 с.
20. Киричук Ю. Історія УПА / Ю. Киричук. – Тернопіль : [б. в.], 1991. – 240 с.
21. Киричук Ю. Нариси історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ ст. / Ю. Киричук. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2000. – 304 с.
22. Крайківський О. «Визволителі» / О. Крайківський. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 816 с.
23. Ленартович О. Селянство Західної України у національно-визвольній боротьбі 1944–1950 рр. / О. Ленартович. – Луцьк : Вид-во Волин. ун-ту, 1998. – 152 с.
24. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. – Кн. 2 / відп. ред. Я. Лялька. – Львів : Просвіта, 1997. – 664 с.
25. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10. – Торонто, Львів 6 Літопис УПА, 1984. – 435 с.

26. Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. – К., Торонто : Літопис УПА, 2001. – 648 с.
27. Макарчук С. А. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА (за матеріалами 1944–1945 рр. з Дрогобицької та Львівської областей) / С. А. Макарчук // Дрогобицький краєзнавчий зб. Спецвипуск. – С. 65–91.
28. Масловский В. И. В борьбе с врагами социализма : Очерки истории классової борьбы на селе в период построения основ социализма в западных областях Украины. 1939–1950. – Львов : Вища шк., 1984. – 185 с.
29. Мірчук П. П. Українська повстанська армія. 1942–1952 рр. : документи і матеріали / П. П. Мірчук. – Львів : Просвіта, 1991. – 448 с.
30. Мірчук П. Історія УПА / П. Мірчук. – Львів : Просвіта, 1991. – 196 с.
31. Павленко І. Радянський режим проти українського національно-визвольного руху в Україні / І. Павленко // Розбудова держави. – 1999. – № 1–6. – С. 158–166.
32. Патер І. УРСР у перші повоєнні роки / І. Патер // Історія України. – Львів : Світ, 1996. – С. 326–338.
33. Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються / П. Полтава // Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952 рр. : документи і матеріали. – Львів : Просвіта, 1991. – С. 323–446.
34. Радянське Прикарпаття. 1939–1959 рр. : документи і матеріали. – Ужгород : Карпати, 1964. – 535 с.
35. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. Русначенко. – К. : Пульсари, 2002. – 518 с.
36. Сеньків М. Антиколгоспний рух і УПА / М. Сеньків // Українська повстанська армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / М. Сеньків. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2004. – С. 201–209.
37. Сеньків М. В. Боротьба західноукраїнського селянства проти колективізації (1944–1952 рр.) / М. В. Сеньків // Дрогобицький краєзнавчий зб. Спецвипуск. – Дрогобич : НВЦ «Карпати», 2002. – С. 448–461.
38. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944–1953 роках. Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К. : Дніпро, 1998. – 942 с.
39. Сов'як П. Друкарня УПА в с. Медвежа на Дрогобищині / П. Сов'як // Дрогобицький краєзнавчий зб. Спецвипуск. – Дрогобич : НВЦ «Карпати», 2002. – С. 182–187.
40. У Голови Генерального Секретаріату УГВР Р. Лозовського // Мірчук П. П. Українська повстанська армія. 1942–1952 рр. : документи і матеріали / П. П. Мірчук. – Львів : Просвіта, 1991. – С. 328–335.
41. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 220.
42. Там само, оп. 23, спр. 5040.
43. Там само, спр. 5686.
44. Там само, спр. 4972.
45. Там само, спр. 5354.
46. Там само, спр. 5983.
47. Там само, оп. 70, спр. 997.
48. Там само, оп. 75, спр. 62.
49. Там само, спр. 126.
50. Там само, спр. 177.
51. Ярош Б. О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель 30–50 років ХХ ст. / Б. О. Ярош. – Луцьк : Вежа, 1999. – 182 с.

Сеньків М. Борьба Украинской повстанческой армии против коллективизации западноукраинского села (1944–1952 гг.). Показано, что наиболее острой формой борьбы крестьян против коллективизации было их участие в вооруженных формированиях УПА, куда крестьяне массово вступали, создавая её социальную базу. Проанализированы формы, методы и средства борьбы Украинской повстанческой армии против коллективизации западноукраинского села.

Ключевые слова: западноукраинское крестьянство, борьба, коллективизация, депортации, вооруженные формирования ОУН–УПА.

Senkiv M. The Struggle of the UPA (the Ukrainian Insurgent Army) against the Collectivization of the West-Ukrainian Village (1944–1952). In the article it has been shown that the peasants' struggle in the armed forces of the UPA (the Ukrainian Insurgent Army) against the collectivization of the village in 1944–1952 was their struggle in its acutest form. The peasants became the members of the UPA (the Ukrainian Insurgent Army), creating its social base. It has been analysed forms, methods and means of the UPA's struggle against the collectivization of the West-Ukrainian village.

Key words: the West-Ukrainian peasantry, the struggle, the collectivization, the armed forces of OUN–UPA.